

— Miért, — kérdi Pali, — hisz korábban oly lelkesen beszéltél róla.

— Képtelen vagyok. Irigylem Pistát, aki virradattól vakulásig bele tud temetkezni írásaiba és hozzám is nagy utat tesz meg hetenként, hogy egy-egy oldalt írógépemen véglegesítsen. Hasznos munkát végez a jövődönnek, de — és ezért irigylem leginkább, — önmagának is, mert elfoglalja magát és nem ér rá hazánk katasztrófáján és a magunk tragédiáján töprengeni. Én már se írni, se aludni nem tudok...

— Ez baj, — jegyzem meg, — próbálj pedig írni. Én is töprengök eleget, de töprengésem munkává alakul, mihelyt leírom. Nem tudok elég hálát adni Istennek, hogy azzá rendelt, ami vagyok, mert a legborzalmasabb helyzeteket is könnyebben éltem át, mikor írói és újságírói szemmel néztem, mint érdekes anyagot. Ha mindazt, amit leírok, csak áttöprengéném, abba bele lehetne bolondulni. Írásban kiadom magamból és jól alszom, mire egész napi munka után ágyba kerülök. Csináld ezt te is...

— Csinálnám én, csak tudnám...

Mindketten biztatjuk Gömör-Kishont vármegye egykori urát, de nem sok eredménnyel.

## KESERVES TÉLI FÉLESZTENDŐ RAVENSBURGBAN

Aztán nekem se marad elég időm írásos töprengésre sem, amikor megkezdem a munkát a ravensburgi szövőgyárban. Először az orsózást kell megtanulnom, s aztán jön a szövőgép megismerése és a szövés tanulása. A munkában csak az egész napi állás a nehéz. És még valami: a nagy hengerek beemelése a gépbe. Mivel a munkások nagy része nő, a férfiak végzik ezt minden gépnél. Még irodai férfiakat is befognak erre, mert

keves a férfi, s így persze bár tudják, ki vagyok és miért vagyok itt — nekem is részt kell ebben vennem. A fonállal telt nagy hengerek közt vannak igen nehezek, megerőltető és izomgörcsöt előidézők, de nem kérek alóla felmentést. Nem mutathatok gyengeséget a németek előtt...

Keserves.félesztendőt éltem át Ravensburgban...

A ravensburgi szövőipari tanulmányban nem is a nehéz hengerek emelése volt számomra a legnehezebb, hanem az odajutás és a fűtetlen szállodában élés a szokatlan és gyenge vedéglői koszt mellett. Pénteken délután a munka befejezésével vonaton haza utaztam, lindaui átszállással. Ha párom és Zsuzsa késő estig maradtak munkahelyükön, akkor velük, ha nem, akkor

a téli est sötétjében egyedül bandukoltam az oberreitnauai állomásra a négy kilométeres úton falusi otthonunkig.

Hétfőn reggel hét órára a gyárban kellett lennem, tehát Lindauból hajnali ötkor induló vonattal utaztam. Hogy ne kelljen hazulról éjjel két órakor útnak indulnom, vasárnap este mentem be Lindauba, a szárazföldi, eschachi állomáson szálltam le a divatszalon háza közelében, s ennek a villának egyik fűtetlen kis szobájában aludtam pár órát, hajnali négy óráig. Tíz, tizenöt, húsz fokos fagy mellett sapka nélkül és a takarók fölé tett báránybőr-béléses tiszti bunda nélkül megvett volna az Isten hidege.

A ravensburgi főtéri szálloda ugyanilyen hideg, fűtetlen volt. Esténként a gyenge vacsora elfogyasztása után az étteremben tudtam csak írni. Keserves volt ez a szállodai élet. Még kellemetlenebb volt, amikor — hetenként egyszer-kétszer — a francia katonai rendőrség igazoltatás címén felzavart, amikor végigrazziázta a szállodát. Papírjaim rendben lévén a zaklatáson és a veszett hidegben az ágyból való kiugráson kívül más bajt a franciák nem okoztak.

Gyakran voltam vendége Dr. Nyika Béla lelkipásztorunk otthonának. A fogadtatás és a lakás melegsége egyaránt jól esett. De az is, hogy azonos elvi, világnézeti síkon ítéltük meg nemzetünk, a magunk és a világ zajló eseményeit.

Amikor nemrég az utolsó karácsony hetében először töltött nálunk, esseratsi otthonunkban másfél napot és bőséges, ismerkedő beszélgetést folytattunk, emigrációs emlékkönyvünkbe írt soraiiban leszögezte:

„...komoly és hűvös szavakkal próbáltuk a múlt tanulságait leszűrni. Le is szűrtük. Ujra leszögeztük azokat az irányelveket, illetőleg éltető és fentartó erőket, amelyek úgy az egyeseket, mint a közösséget értékessé teszik: az Evangélium bölcsességén kicsiszolódott magasabbrendű gondolkodás és magatartás... Nagyon örültem, hogy felfogásunk egyezett. Nem kell semmiben másítanunk eddig vallott meggyőződésünket...”

Ez aztán természetes is volt az egyházközségi elnökség tagjai közt, meg a lelkipásztor és híve közt, aki sajtópályája nagy részét katolikus lapoknál töltötte és már fiatalon a nagy katolikus író: Prohászka Ottokár elnöktársa, az elnöki tanács tagja volt a Kat. Írók és Hírlapírók Országos Pázmány Egyesületében, s az maradt Vass József, majd Glattfelder Gyula püspök elnöksége idejében is.

Több ravensburgi magyarral is összejöttem, akik közt — mint másfelé is, amerre jártam, — számos régi, otthoni olvasómat és rádióhallgatómat találtam, akikkel a legfőbb téma a kivándorlás ügye volt. Tanácsot attól vártak, aki annyiszor volt szellemi irányítójuk és akiről szívesen tudták meg, hogy külön-

böző emigrációs lapokban a hazaiak kérésére Pannoniai és Dunántúli aláírással, vagy névtelenül ír.

— Akkor a te előadásodat hallottuk — jegyezte meg Herner Gábor — Dunántúli jelzéssel a madridi rádió magyar adásában, Muráti Lili és Vaszary János tolmácsolásában. Otthon magad olvastad fel érdekes előadásaidat a rádióban. Nem furcsa most, hogy mások hangján halod?

— Magam még nem is hallottam, nem sikerült elfognom Madridot. (Később azonban sikerült.) Boldogan hallottam hírét, hogy barátaim, Lili és János, akiknek halálhírével rémített János huga, Vaszary Piri, megmenekültek az orosz, majd hazai kommunisták karmai közül, s a madridi rádió magyar adását vezetik, hát persze, hogy szívesen küldtem nekik anyagot.

— De miért Dunántúli néven?

— Ha már az otthoniak üldöztetésének elkerülésére átmenetileg írói nevet kellett felvennem, természetesen választottam a Dunántúlit, mert ez volt valaha a nagy író és újságíró kolléga: Rákosi Jenő írói neve és amikor ifjú vidéki újságíró koromban hozzá küldtem bírálatra szépirodalmi dolgaimat, s ő válaszait „öreg Dunántúli” néven írta alá, s „kedves Dunántúli öcsémnek” titulált, én meg „ifjú Dunántúli” aláírást használtam. E régi emlék alapján választottam aztán a „Dunántúli S. István” írói nevet.

(És ezt használtam éveken át new-yorki újságíró koromban is, csak az 1956-os szabadságharc szabadított fel az óvatoskodás alól és akkor tértem vissza eredeti nevem használatához az általam szerkesztett Szabad Magyarországban.)

Tartottam tőle, hogy Ravensburgban nem tudom figyelemmel kísérni Horthy és családja életét, sorsát. De aztán itteni barátaim révén is hozzájutottam egy-egy laphoz, mely velük foglalkozott. Így megkaptam a pesti kommunista „Szabad Nép” egyik régi, 1947. nov. 1-ei cikkét, mely éles támadást intézett ifj. Horthy Miklós ellen, mint a Nemzetközi Olimpiai Bizottság tagja ellen. A „náci” és németellenes magatartásáért német fogságot szenvedett követéről írt cikk címe is hazug: „Nácik emléke kísért az előkelő Nemzetközi Olimpiai Bizottságban”, — írta. A cikkben pedig ilyeneket írt:

„Legutóbb megírtuk: a Magyar Uszó Szövetség választmánya tiltakozott az ellen, hogy a londoni olimpiát rendező Nemzetközi Olimpiai Bizottság hivatalos kiadványában még mindig ifj. „vitéz” Horthy Miklós szerepel Magyarország képviselőjeként. A feltűnést keltő hírt nagy felháborodással fogadta a magyar (inkább talán csak kommunista) közvélemény...”

Megszólaltatja az ügyben Jámbor Alajos „elvtársat” a magyar olimpiai bizottság elnökét, aki kijelentette, hogy ifj. Horthyt még 1939-ben választották tagul, s a tagság életfogytig-

lanra szól. Már szóvá is tették a bizottságnál, melynek válasza az volt, hogy tagságát egyelőre nem lehet megszüntetni. A nyári kongresszuson ígérték új magyar tag választását, azonban — panaszolja — „Nagy Ferenc rágalmaival megtévesztette a külföldet és az új magyar tag megválasztását elhalasztották.” Szerinte ifj. Horthyt csak azután lehet „lemondásra kényszeríteni”, ha az új magyar tag megkezdheti működését. A ravensburgi magyarok aztán elvitáztak afelett, miféle kommunista kényszert lehet alkalmazni a szabad földön élő követ ellen?

Nemcsak Pesten, Bécsben is uszítanak a kommunisták. Megkapom a Bécsi Napló 1947. jan. 4-iki számának első két oldalát. A lapfej felett nagy cím: „Egy millió magyar hazatérése.” Tildy Zoltánné hazahívó „szózatával” foglalkozik az első és második oldalas cikk, támadja azokat, akik a „martirium babérkoszorújával” illetik a sztalinisták által kivégzett államférfiakat, s ezek nem akarnak haza térni (elfelejti hozzá tenni: a sztalinista Rákosi börtöneibe). A cikk névszerint is támadja Maróthy Meizler Károlyt, Bornemissza Gábort és főként virtsologi Rupprecht Olivért, akiről azt írja, hogy a Magyarság pénzével nyugatra menekült, megnősült, elvált és „még mindig uszít Innsbruckban”. Emlegeti a később kivégzett Bosnyák Zoltánt.

A ravensburgi magyarok nem keletre, hanem nyugatra kívánnak vándorolni, nem mennek a Horthyt is gyakran támadó, piszkoló bécsi baloldali lap után.

A protestáns Horthyról is szépen nyilatkozik katolikus pap barátom, Dr. Nyika Béla, akiről itt tudom meg, hogy a hittudomány professzora is volt otthon. Itt ő is szerény körülmények közt él — családjával. Görögkatolikus lévén, feleségével, a kedves Mária asszonnyal és két gyermekével, a robosztus legény Sándorral és a bájos Máriával. Utóbbi zongorát, majd éneket tanul és nemrég ment férjhez a szimpatikus Horváth Tibor hadnagyhoz, egy szombathelyi, majd veszprémi bíró ismerősöm fiához.

Még ezen a nyáron San Domingoba vándoroltak ki, ahol egy magyar ezredes gyárában raktáros lett Tibor. Örültek ennek, s nem gondolták volna, hogy Tibor, amikor mint versenylövő bejut a diktátor Trujillo családjának társaságába is, tragédiáját készíti elő. Magam se gondolhatom, hogy Amerikában nekem is gondot, feladatot okoznak a szülőkkel együtt.

Sándor fiú is megnősül és felesége családjával Ausztráliába kerül. Derék pap barátom családja három világrészben szóródott szét.

Hernerék és még néhány itteni magyar a francia kivándorlatással Marokkóba kerül, ahonnan Hernerné érdekes beszámolót küld, melyből néhány cikkem születik. Emigrációs emlékkönyvünkbe írt soraiban reményét fejezte ki, hogy ha meg-

írom a hontalanok regényét, bizonyára ő is benne lesz Magda leányával együtt. Nem tévedett.

Csinos leánya romantikus epizódot jelent. A Rajna átúszásával szökött francia földre. Párisban megismerkedett egy amerikai tanárral. Szerelem és házasság lett a vége és a leány párjával ment a szülők után Casablancába. Későbbi levél szerint reményeik nem váltak be, nehezen éltek, a munkadíjuk éppen csak az élelmezésre volt elég, semmit nem vásárolhattak, s egy év múltán visszakivándoztak Európába. Nem jutottak vissza.

(Ellenben sokkal később Amerikában jelentkeztek nálam levélben. Vejük és leányuk már korábban ide kerültek és aztán őket is átsegítették. New Yorktól távol éltek, s életemről, magyarmentő munkámról, s a szülőhazáért vívott harcaimról lapomból értesültek és örömmel fejezték ki hozzá jókívánságaikat. Azzal, hogy ezt várták már odaát velük együtt sokan, magyarok.)

De most még 1948 tavaszán vagyunk és Ravensburgban; március elején arról értesülök a kormányzóhoz bejáratos barátaimtól lindaui átutazásom során, hogy Horthy kormányzó — akit pedig már kihallgattak ott, — meghívást kapott a még mindig tartó nürnbergi tárgyalásra. Izgalmat okozott a családban a hivatalos értesítés. Bár tanúkénti kihallgatásról volt szó, soha sem lehet tudni, milyen fordulat következhetik, hisz a legfőbb bírák közt ott ül a szovjet képviselője is. A „legfőbb háborús bűnösök” felett már tavaly előtt, 1946-ban, elhangzott a

12 halálos és másik 12 súlyos börtönre szóló ítélet, s most a másod-, harmadrendű vádlottak ügyét tárgyalják. Barátainkkal együtt mi is érdeklődéssel várjuk, visszajön-e és milyen hírrel a kormányzó.

## IZGALMAS TÖRTÉNETEK ARRÓL: KICSI A VILÁG

Hogy a világ milyen kicsi, azt most megint tapasztalhattam Ravensburgban. Két érdekes, sőt izgalmas eset kapcsán.

Egyik Dr. Nyika Béla otthonában került elélem. Sok baráti családnál, sőt frissen megismert olvasómnál is sok kedves figyelemmel találkoztam. Nyikánénál oly mértékű volt a figyelem, a szíves-látás, hogy feltűnt. Egyszer aztán, amikor valamely túlzott kedvességét hátrítottam el, és kértem, ne kényeztessen el, magyarázattal szolgált.

— Amikor, — mondotta — először láttam belépni ajtónkon, majdnem felkiáltottam: azt hittem, hogy unokabátyám jön, anynyira hasonlít hozzá. És ez az érzés megmaradt bennem. Amikor

magát szívesen látom, úgy érzem, mintha szeretett, kedves unokabátyámat látnám szívesen. Akinek volt egy rá nagyon hasonlító kiváló, nagytehetségű fia...

— Aki a külügyminisztérium titkára volt, — folytatom szavait, mire meglepetten szól:

— Ezt honnan tudja?

— Onnan, hogy ezt az apjára és így tehát rám is nagyon hasonlító fiatal titkárt tragikus körülmények közt ismertem meg Szombathelyen, a püspökvárban, ahol a menekült külügyminisztérium székel. Az 1944. március 4-iki nagy angolszász bombázás ezernyi halottai közt ott voltak a külügyminisztérium áldozatai is. Kanonok-házak mellett a székesegyház és a püspökvár belső jobb szárnyát is érték bombatalálatok. Utóbbi helyen lakott a külügyminisztérium siffre-osztályának vezetője, Zech báró, és őt feleségével, szakácsnőjével és egy kabinetirodai tanácsos vendégével együtt a lépcsőházban telitalálat pusztította el. Oly váratlan gyorsasággal hullottak a bombák a riadó után, hogy a főépületből az óvóhelyre menekülők közül a légnyomás többet, így köztük néhány rendőrt is megölt. Ezek közt lehettem volna, ha elfogadom a külügyminiszter (báró Kemény) meghívását, mely éppen erre az időre szólt. Előző napon járt nálam a szerkesztőségben a külügy sajtófőnöke: vitéz Nagy Iván a titkárával, Dr. Thomával a miniszter küldöttjeként azzal a felkéréssel, hogy vállaljam a minisztérium rádió-osztályának vezetését.

— Ez érdekes, — szól közbe lelkészünk, — és vállaltad?

— Nem. Éppúgy elhárítottam, mint előzően a sajtóügyi miniszteri biztosságot, s még előbb a budapesti rádió vezetését, melyet — igen furcsa helyzetben kaptam. Ugyanis a németek szemében nagy szálla névmagyarosító mozgalom miatti letartóztatásomat kellett elhárítani jó német összeköttetésű barátainak megszállásunk során. Viszont később — a MTI és Rádió német birodalmi biztosa: Schaub kínálta fel a rádiós vezetőállást. Ez ugyanis a Magyarság korábbi kiadói hivatali tisztviselője, Rothen Ferenc volt, aki mint nemzetiszocialista internáltságból szökött meg és utána a bécsi magyar rádióadás igazgatója lett. Mint ilyent küldték nagy hatalommal a MTI-hez és Rádióhoz, ahol egyetlen voltam, akit személyesen futólag, mint olvasó és rádióhallgató a távolból jól ismert. Ha szövetséges volt is, mégis csak megszálló a német, akinek jóvoltából nem voltam hajlandó semmit elfogadni. Ezt persze megmondani nem lehetett. Időhúzással és elfogadhatónak látszó kifogásokkal aztán sikerült elhárítanom. Éppígy a külügyi meghívást is. Helyettem Rátkay Kálmánt ajánlottam, aki hasonlóra régen vágyott, viszont őt meg a külügyminiszter nem fogadta el, hanem a Pester Lloyd főszerkesztői székébe hívatta meg.\*

— Mi történt a titkár unokaöcsénkel? — kérdi Nyikáné.

— A nagy bombázás utáni napon fentjártam a külügyben. A püspöki fogadó teremben már felravatalozták a miniszteri tanácsosok és hozzátartozóik holttestét, a széles folyosón azonban még kiterítve feküdt a minisztérium több tisztviselője. Ezek közt megdöbbenéssel láttam egy fiatalember holttestét, aki jobban hasonlított hozzám, mint saját fiam...

— Jézus Mária, — sikoltott fel a lelkész és zokogásba tört ki, — akkor ő volt az, az unokaöcs...

— Sajnos. Mintha fiatalabbkori önmagamát láttam volna. Egyik keze fent volt a fejénél és sérülés nélkül légnyomás ölte meg. Mint a többi légnyomásos halott, finom porral befújva olyan volt, mint egy viaszbábu. Megrendülten érdeklődtem iránta, s megtudtam, hogy a fiatal, tehetséges titkár nem ebben a házban ölte meg a bomba, hanem társával és egy titkárnővel együtt pár házzal odébb, egykori szerkesztőségünkkel szemben lévő emeletes házban, mely teljesen összeomlott.

A síró nagynéninek még sok kérdésére kellett válaszolnom. Végül lelkész barátommal megállapítottuk: milyen kicsi a világ. Így találkozunk össze emberek, sorsok...

Aztán Ravensburgban találkoztam Cser Imre fiatal barátommal, főiskolai ifjúsági vezetővel, aki ugyanabban a házban, ahol a titkár elpusztult, menekült meg csodálatos módon. Valóban csoda: egy ember él, aki látta szobáján keresztül siklani a hatalmas bombát. Utána pillanat múltán hatalmas robbanás és fejére omlott a ház. Illetve nem is a fejére, hanem vállára dobta a légnyomás gyerekei csőből készült karosszékét, mely pajzs-ként védte meg fejét az omladéktól. Egy nagy gerenda pedig testét az összenyomástól. Szűk helyre szorult be az omladék alá, s csak egyik kezét tudta mozdítani.

Ugyanakkor, mikor én fiammal a székesegyházban igyekeztem menteni embereket, erre a házra honvédek mentek rá és amikor Cser Imre kiabálni próbált, de csak macskanyávogás-szerű hang jött ki belőle, egyik katona megszólalt:

— Egy szegény bennszorult macska nyávog.

— De ki tudja, hátha ember? — szól a másik. Ha ember, próbáljon kopogni.

Cser Imre hallotta a felszólítást és mozgatható kezével a gerendán kopogott. Erre a katonák a hang irányában gyorsan szétszedték az omladékot és a levegőhiánytól már fuldokló embert kimentették. Zúzott és nyílt sérüléseiből kigyógyult az az ember, aki látta szobáján keresztülhatolni a nagy bombát és falun lévő családjával és bátyjával, orvos barátunkkal, Dr. Cser Ferencel és családjával német földre menekült. Itt mesélte el

Ravensburgban csodálatos menekülését abban az összeomlott házban, ahol a lelkész unokaöccse is elpusztult.

Dehát kicsi a világ?... Még kisebb...

Mert aztán Imre találkozott német földön egyik vendéglőben a feketéző amerikai katonák közt azzal a pilótával, aki házukra dobta a pusztító bombát. Ez elbeszélte, hogy hol, merre bombázott Magyarországon, s amikor Szombathelyt említette, pontos leírásából Imre megállapíthatta, hogy alacsonyreplésben ő dobta rá a bombát. Bombázó és bombázott egy pohár sör mellett megállapították, milyen kicsi a világ...\*

\*A Schaub néven német birodalmi biztos Rothen Ferenc a háború után régi nevén szerephez jutott a német kormányzatban és magatartása magyar szempontból meglepően jó volt. Horthy utolsó külügyminiszterétől: Hennyey Gusztáv vezérezredestől értesültem erről. New York-i otthonomban folytatott hangszalagos történelmi beszélgetésünk alkalmából. Kiderült az is, hogy Rothen tudomán kívül szintén közbejárt a vesz elhárításában. Amikor elfogták vitéz Somogyváry Gyula barátomat, akivel mint a Rádió igazgatójával szoros volt együttműködésem, ez nem volt könnyű. Gyula a nyilvánosság előtt semmit se tett ellenük, viszont a névmagyarosító mozgalmon túl nyílt harcban állottam a német nevek és svábaink címén magyar földre is szemet vetett újpogány Rosenbergékkal. Szívesen megköszöntem volna neki német földön, de Hennyey hozzá fűzte: sajnos, Rothen meghalt, nagy kárára a magyar emigrációnak, melynek érdekében minisztériumi beosztásában igen sokat tett. Hasonlóan szólt róla Eckhardt Tigor is, akinek szintén sok magyar ügyben volt segítségére. Munkatársaim jelentése szerint a kitelepített svábaink nagy része ünnepségeken is megnyilvánuló hűséget tanúsított a nekik jó otthont adott Magyarországra iránt.

\*\*Aztán sok más példa közt a virágos, tengerparti Glen Coveban is tapasztalhattam: bizony kicsi a világ. A YMCA fedett medencéjében azok közt az úszópartnereim közt van, akikkel szót is váltok, a szimpatikus Cameron Allan presbitériánus lelkész, aki tanúja volt súlyos autóbalesetemnek és csodának minősítette, hogy teljesen összetört kocsimbal élve kerültem ki könnyebb lábsérüléssel. A kórház segélyhelyén, majd otthon is meglátogatott és élénk érdeklődéssel nézett körül munkám, hangkönyveim, archivumom és relikviáim, festményeim, etc. közt. Érdeklődését mindvégig fenntartotta, a magyarság iránti megbecsülésének kifejezésével. Kitűnt: azért akart nálam sok mindent megtudni nemzetünkről, mert feleségének magyar az édesanyja. Hasonló esetek százaival találkozok itt az ember.

Másik úszópartneremről: Jack Anglissről, aki Old Westburyből jár ide, érdekesebb dolog derült ki. Néha eljött hozzám vagy hazahozott és autózás közben hosszabban elbeszélgettünk. A háborúról lévén szó, több különleges eset közt elmeséltem Cser Imre bomba-esetét is és a bombázóval való találkozását.

— No, most is tapasztalható, hogy kicsi a világ: én a háborúban négyszer bombáztam Budapestet.

— Akkor csak véletlen, hogy ezernyi magyarral együtt nem lettél a gyilkosom. Nem a legjobb érzéssel ülök melletted. — Aztán kérdéseimre elmondotta: fájdalmas volt ez a feladat, de a parancsot teljesíteni kellett. Sokszor kísértik a bombázás borzalmi, álmában is, meg álmatlan éjszakákon is. Tán ezek is hozzájárultak, hogy volt már agyvérzése is.

## EGY DIPLOMACIAI TITOK LELEPLEZÉSE

A püspökvári külügyminisztériumi érdekes emlékeimből ide idézem az alábbi fejezetet, mely napvilágot látott a "Halkuló harangok" c. antológiában:

Ketten ülünk a tágas államtitkári szoba csendjében, melyet most sem távoli bombarobbanás, sem közeli bombaveszélyt jelző sziréna nem zavar. Az államtitkári székben az egykori zalai diákpajtás, a mosolygó arcú, nevetésre hamar kész Vöczköndy László ül. De a borotvált, fiatalos, mosolykerekítette arc most megnyúlt a rossz hadihírektől, ránehezedő gondtól.

A leszűkült országcsontok sorsáról, egyre sötétebben felrélvő jövőjéről beszélgetünk 1945 februárjában. A súlyos hadihelyzetet vázoló tájékoztatója után azokra a diplomáciai élményeire terelem a szót, melyeket 1944 elején a semleges Svédország fővárosában, Stockholmban szerzett. Ullein-Reviczky Antal volt akkor a stockholmi magyar követ, s barátom melléje került katonai attasénak. A köve-tről és beavatottak előtt feltűnő szerepéről vitázunk. Megemlítem:

— Nagyon meglepett, amikor beavatottak bizalmas sugdosásából arról hallottam, hogy Kállay miniszterelnök azzal a feladattal küldötte követnek Stockholmba, hogy angol felesége révén is jó összeköttetései-vel segítse előre tervét az angolszászok felé.

— Miért lepett meg?

— Azért, mert emlékezetemben németbarátként élt a követ, aki a frontharcos szövetség egyik vezetőjeként országszerte nagy beszédeket mondott a németekkel együttes háború mellett. Így nehéz volt elképzelnem ebben a merőben ellentétes szerepben.

— Emlékszem én is e lelkes beszédeire — szól az államtitkár —, s arra is, hogy ugyanakkor te a névmagyarosító és magyarabb magyarság mozgalom irányítása során nyílt harcban álltál a „Drang nach Osten” mozgalommal, a Rosenberg német miniszter által irányított, s a sváblakta területeinkre is szemet vető keleti terjeszkedési törekvésekkel.

— Ullein-Reviczkynek — mondom —, aki az időben a külügyi sajtóosztály élén állt, akkor se lehetett volna másként beszélnie, ha nem így gondolkozott volna. De akkor így is gondolkozott, és helyeselte, amit csinállok, ha ez bizonyos német köröknek éppúgy nem tetszett, mint a kisantantnak. Sajtóvonalon jó volt az összeköttetésem vele, és élénk emlékezetemben maradt egy hasonló szellemben folyt hosszú, bizalmas beszélgetésünk. A dunai hajóhídon történt ez akkor, amikor 1938-ban elindult a hajó Teleki Pállal és delegációjával a csehekkel folytatandó és eredménytelenül végződött komáromi tárgyalásra. Ketten maradtunk ott a hajóhídon, és lelkes reménykedéssel beszélt a német és olasz

szövetségestől várt segítségről az ősi területek visszaszerzése ügyében.

— Aztán — mondja az államtitkár — Komárom helyett valóban az ő segítségükkel tért vissza bécsi döntésük nyomán a magyarok Felvidék, és Erdély következt. Nem tőle kaptad az adatokat ahhoz a feltűnést keltett cikkedhez, melyben másfél évtizedre visszamenően pontosan kimutattad, mikor, hogyan gyálázták Mussolinit és Hitlert a román vezetők, akik akkor náluk instanciáztak alázatosan, hogy Erdély a birtokukban maradjon?

— Nem. Mint belső embernek módomban volt a Magyar Távirati Iroda bizalmas kiadásait áttanulmányozni, és a legpregnansabb részleteket csokorba gyűjtve a nyilvánosság elé bocsátani. Ullein-Reviczky, majd Teleki Pál sajtóértekezleteken adtak kifejezést helyeslésüknek, és a „díszes csokor” fordításban oda került az érdekeltek elé. (Hogy nem maradt hatás nélkül, annak nyoma később aztán felfedezhető Ciano olasz külügyminiszter naplójegyzeteiben.)

Ezután az iránt érdeklődöm, hogy Stockholmban milyen magatartást észlelt Ullein-Reviczkynél a korábbival ellentétes misztio során?

— Azt hiszem, lélekben megmaradt a réginek, de a keleti ellenségtől fenyegetett ország mentése érdekében igyekezett nyugat felé szolgálni a rábízott feladatot. Hanem egyszer — feltevésem szerint — súlyos helyzetet idézett fel túlbuzgalmában. A finnek kiugrási kísérlete körül...

— Ejnye, Horthy kormányzó a finnek kiugrására hivatkozott mint példára az 1944 szeptemberi koronatanácson. Később is hangsúlyozta, hogy előtte nem a románok, hanem a finnek kiválásának példája állott, akik módot adtak a németek visszavonulására, amit viszont ő a mi körülményeink közt mégse tehetett. De akkor már nem Ullein-Reviczky volt a stockholmi követ.

— Nem is a múlt év őszén megtörtént, hanem tavasszal először megkísérelt kiválásról van szó. Ezt a németek előtt titkolt kísérletet a véletlen folytán nekem azon melegeben sikerült lelepleznem. De mielőtt rátérek, tekintsük át az északi testvéremzet különleges helyzetét, hősi harcait.

— Finnország a korábbi orosz uralom alól 1917-ben, az első világháború alatt szabadult fel, s a következő évben német segítséggel verte vissza az orosz bolsevisták támadását. Önállóságát megtartotta. 1932-ben megneemtámadási szerződést kötött Moszkvával. 1939-ben Sztalin bejelentette igényét a fontos karéliei részre, Hanko-félszigetre. Elutasításra talált, mire háborút indított a finnek ellen, akik Mannerheim tábornok főparancsnoksága alatt hőiesen küzdöttek a híres téli háborúban. Amikor azonban az angol és francia segítséget a svédek és norvég-

gok magatartása akadályozta, 1940-ben kénytelen volt Finnországot Hango tengerészeti támaszpont átengedésére.

— A második világháborúban német megszállás idején is semleges maradt, majd aztán nagy bombatámadások miatt 1941 januárjában hadat üzent az oroszoknak. Ismét Mannerheim főparancsnoksága alatt harcoltak a finnek a németek oldalán, míg aztán a súlyos hadihelyzet, a túlerő nyomása 1944-ben a háborúból való kilépés gondolatát hozta előtérbe — már az év elején.

— Így kezdődött... és az akkor nagy titok nyitjára engem a véletlen vezetett — mondja barátom, és romantikus históriával szolgál.

Alig kezd bele, telefonhívás zavarja meg.

— Mennem kellene — mondja —, de talán még lesz annyi időm, hogy elmondjam. Mint katonai attasé a Stockholmban állomásozó diplomatákkal együtt én is a várostól húsz kilométerre lévő üdülőhelyen: Saltsjöbadenben laktam. Mégpedig a diplomatáktól kedvelt Grand Hotelben. Onnan a villamos expresszrel jártam be a stockholmi magyar követségre, a Strandva-genre. Egyik reggel — 1944 február közepén —, amikor a kilenc órás expressz indult velem, a kocsiban feltűnt nekem két úr. Szintén a Grand Hotelből érkeztek az állomásra. Amikor levetették felöltőjüket, s láttam, hogy mindketten zsakettben vannak, még jobban megnéztem őket. Egyikben felismertem Szemjonov orosz követségi tanácsost, a másikban pedig meglepetésemre a sajtófényképekről ismert finn államférfit: Paasikivit véltem felismerni.

— Ó, a nálunk is jól ismert volt külügyminisztert. Együtt az ellenséges állam követségi tanácsosával. No, gondolhattál valamit...

— Bizony, el kezdtem gondolkozni és következtetni. Együtt két ellenséges állam diplomatája. Ásítózásuk és gyűrött arcuk ki nem aludt éjszakáról árulkodtak. „Aha, gondoltam, ugyancsak a Grand Hotelben van a szállása a Szovjet stockholmi nagykövetségnek: madame Kollontajnak, mégpedig a szomszédomban lévő 118—119. számú szobákban.”

— Ez, bizony, több mint gyanús — jegyeztem meg.

— Ugy van. És kézenfekvő volt a következtetés: a némettel együtt harcoló Finnország államférfija és az orosz követségi tanácsos az éjszaka a Szovjet nagykövetségével tárgyalhatott. Kiugrás készül? Ilyen fontos államügy hozhatta őket össze az éjszaka homályában. Még gyanúsabb volt, amikor azt láttam, hogy a stockholmi pályaudvaron a szovjet nagykövetség autója várta őket.

— Kezd az ügy izgalmas lenni — mondom. — És mit tudtál meg róla?

— Hamarosan két ellentétes értesülést szerezhettem. Amikor

kilenc óra után megérkeztem a magyar követség épületébe, al-tisztünk azzal fogadott, hogy a követ úr érkezésem után azonnal kéret. Ilyen korai időben? Meglepett a dolog, mert a követ csak délelőtt tizenegy óra után járt be. Korai érkezésének nagyon fontos oka lehet. Siettem hozzá.

Amikor barátom idáig ért, újra megszólalt a telefon. Rövid beszélgetés után így szólt:

Sajnos, azonnal indulnom kell. Majd máskor folytatom, de még jobb lesz, ha megírom.

Igy is lett. A történetet azzal folytatja:

— Ullein-Reviczky követ megmagyarázza korai felkelése okát: a finn Paasikivi tárgyalása madame Kollontaj szovjet nagykövettel. Egy nagy svéd napilap főszerkesztője közölte vele még az éjjel ezt a nagy fontosságú hírt. (Szemfüles svéd újságírók tehát még az éj folyamán megtudták a titkos összejevetelt.) A követ izgatottan fűzi hozzá: értesülése szerint Paasikivi a finnek kiugrásáról tárgyalt, és informátora szerint már meg is egyeztek a módzatokban. „Eszert Finnország még -944 elején, elsőként kiválik a tengelyhatalmak szövetségéből — hangoztatta a követ —, és nagyon fontos, hogy az eseményről a magyar külügyminisztérium azonnal értesítést kapjon — a legpontosabb adatokkal. Igen, mert ez nagy jelentőségű Magyarország további sorsára.”

— Kállay miniszterelnök a kiküldésnél feladatává tette annak megtudását, mikor ugrik ki Finnország? Utána jönne Magyarország, és akkor Ullein-Reviczkynek ellenkormányt kell alakítania, ha lehet, Angliában felesége kapcsolatainak felhasználásával.

— A követ még izgatottabb lett, mikor közöltem vele, hogy Paasikivit és Szemjonov orosz követségi tanácsost láttam kijönni Mme. Kollontaj szállójából, és hogy éppen be vagyok jelentve a finn katonai attaséhoz, Steven vezérkari ezredeshez. Kért, fentiekre vonatkozólag tudjak meg mindent, és azonnal jelentsem. Sürgős telefonkapcsolást kért Budapesttel, és ha megkapja, a finn eseményt jelenti a külügyminiszternek.

— Kértem, ne tegyen közlést az eseményről telefonon, hisz a vonalat Berlinben és Budapesten lehallgatják. „Majd virágnyelven fogok jelenteni” — válaszolta a követ.

— Erre újból figyelmeztettem az esetleges súlyos következményekre, még ha „virágnyelven” jelent is. Stevennél hamarosan tisztába jöttem a helyzettel. Nekiszegeztem, hogy Paasikivit és Szemjonovot megleptem, mikor Kollontaj nagykövet szobájából kiléptek. Steven erre megjegyezte: „Nos, a tolvaj mindig elárulja magát valamiként.”

— Hangsúlyozta azonban, hogy szó sincs még megegyezésről. Finnország csak tapogatózik, milyen feltételeket várhat az

oroszoktól, ha kilép a háborúból. Tehát csak a megbeszélések elindításáról lehet beszélni, s ahhoz még sok kell, hogy megállapodás jöjjön létre, hisz nem hajlandók minden feltételt elfogadni.

— Siettem vissza a követségre — folytatja Vöczköndy. — Időközben Ullein-Reviczky már telefonált Budapestre! Persze, befejezett tényről szólt. Elmondottam neki értesülésemet, és hozzáfűztem: kizártnak tartok minden félrevezetést, hisz a finnekkel kivételesen jó bajtársiasság fűz össze. 1942 nyarán vezérkaruk előterjesztése a finn lovagkereszt első osztályával ki is tüntettek. A követ nem volt hajlandó hitelt adni nekem, és ragaszkodott az ő megállapításához. Mint később megtudtam, jelentésemet már türelmetlenül várta Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök, aki a dechiffrozott táviratommal azonnal a külügyminiszterhez sietett, majd mindketten a kormányzóhoz mentek. A vezérkari főnök hangsúlyozta, hogy az én jelentésemet tartja tárgyilagosnak. Hamar kiderült, hogy nekem volt igazam, és a követet igazoló jelentéstételre hívták fel. Persze, hogy telefonjelentését lehallgatták a németek, virágnyelvét is megértették, és ebből is adalékot kaptak Kállay kiugrási szándékára. Erősen hiszem, hogy a követ elsietett telefonjelentése is hozzájárult a nem sokkal később, 1944. március 19-én bekövetkezett német megszálláshoz, amikor aztán ő disszidált. Addig ő is rájött, hogy jelentéstételre jobbak az én chiffrizott távirataim, mint a veszélyesnek bizonyult telefon.

Barátom érdekes történelmi kulisszatitkot feltáró elbeszélésehez hozzáfűzhetem: Paasikivi az orosz feltételeket valóban későbbben kapta meg, ezekkel február 23-án tért vissza Helsinkibe, és csak március 8-án adták meg a finn választ. (Közben még új kereskedelmi szerződést is kötöttek a németekkel.) Válaszuk a szovjetet nem elégítette ki, módosított választ kértek, s ezt március 17-én meg is kapták.

A finnek visszaautasították az orosz feltételeket, s tovább harcoltak a németekkel. Csak a nagy orosz frontáttörés után kényszerültek új tárgyalásra, s szeptember 10-én írták alá a fegyverszünetet, miután a németek visszavonultak. Főparancsnokuk: Mannerheim októberben köztársasági elnök, Paasikivi novemberben miniszterelnök lett, s az orosz megszállás náluk másként érvényesült, mint nálunk.

### MAGYAR-SEGÍTŐ FELADATOK

Ravensburgban Cser Feri orvossal és Imrével elbeszélgettünk utolsó otthoni, pár év előtti találkozásunk óta velünk történetekről, s terveinkről. A kivándorlásnál előbukkant Argentína ezen a tavaszon, s akik nem siettek el a marokkói kivándorlást, most erre készülnek.

(Mindketten Dél-Amerikába vándoroltak ki, de nem Argentínába, hanem a közben ugyancsak lehetővé vált Braziliába. Ezzel kapcsolatosan felmerült beszélgetésünkben ifj. Horthy Miklós neve, mint akiről már híre járt, hogy oda megy és volt követi összeköttetéseivel segíteni tudott a magyarokon. Itt már arról is tudni véltek, hogyha a kormányzó végleg felszabadul cselekvésében, ő is oda készül.)

Cser Feri dr. emigrációs emlékkönyvünkbe írt kedves sorai közt már tavaly, átfutó rövid találkozásunk során ezt is írta: „A 'Jelki' Magyarországbán voltam ma. Somody Pista közénk varázsolt a 25 év előtti múltat.” Feri is túltett Imre, akiből kitört a diákvezér. Szavaiban erre hivatkozott:

„Szónoki ráhatással az általam vezetett társadalmi mozgalmakban sikert értél el, kötelességed itt is a magyarság összefogásban dolgozni, hogy segíthessünk egymáson.”

Ezt a gondolatot írásban így fektette le az emlékkönyvben:

„Ravensburg. Egyikünknek sem otthona, mégis, mintha ott-hon lettünk volna. Szabadon, félelem nélkül lehettünk együtt mi, magyarok, kedves Somody Pista barátunkkal. — Ez alkalommal egy gondolatot teszek kezédbe, Pista: teremts kapcsolatot, hálózatot a kint élő magyar családok között, hogy nemes magyar jellemében ne fogyatkozzon a kint élő magyarság... Is-ten nem lesz ellenünk, ha mi magunk segítünk sorsunkon.”

Dr. Nyika Béla hívei nevében is csatlakozott a kívánsághoz.

— Ohó, — mondtam rá, — könnyű ezt mondani, kívánni, le is írni, de nem könnyű megvalósítani. Különösen nem a magamfajta szegény szövőipari gyakornoknak, aki kivándorlásra készül. Végig kellene látogatni a magyarlakta városokat, ez pedig idő, pénz és utazási engedély kérdése. Hisz ide is csak külön utazási engedéllyel jöhetnek.

De hiába szabadkoztam, szívemben elvetették a magot, s ez pár hónap múltán kikelt és kiterebélyesedett: a kívánságnak nagy körúttal igyekeztem eleget tenni... Ám addig rövid idő alatt is sok minden történt.

Először is: lelkészünk sürgősen megoldandó tervet hozott elő:

— Meg kell teremtenünk a Katolikus Karitást a francia zónában, hogy katolikus vonalon magyarjainknak szeretetadományokat szerezhessünk, amire a lehetőség fennáll.

Belefeleltünk és hetek múltán Dr. Nyika egyházi és csekélységem polgári elnöklésével megkezdte működését a Katolikus Karitás.

Valóban tudtunk szerezni és szétosztani nélkülöző magyar társaink közt szeretetadományokat, melyeknek nagy része a tengerentúlról jött. De ez a feladat a másik két szervezeti vezetőségi tagsággal és kilátásban lévő fontosabb sajtómegebízás nőink

hivatásával együtt parancsolóan azt kívánta, hogy beköltözzünk Lindauba.

Ennek előfeltétele az volt, hogy lindaui lakást szerezhessünk, akkor a franciák — hisz részben az ő kérésükről is szó volt, — nem támasztanak nehézséget a beköltözés előtt. A lakáskérdés azonban itt is nehéz volt, — míg nem a véletlen segítségünkre jött, — még pedig általunk nem kívánt módon.

Párom tanítványának és leányunk varró- és teniszpartnerének, Galambos Zsuzsának erdőtanácsos édesapja feleségével, kislányával és leányával haza készült. Csatlakozni kívánt hozzájuk a család régi barátja, Bründl Lajos gazdasági felügyelő is, akivel együtt laktak a lindaui volt ezredparancsnok Rosenhof nevű lindau-aeschachi szép villájában.

Az egész városban az övék volt a legszebb lakás, nekik volt négy lovuk, melyet kiadtak bérbe gazdához, s ételmezt kaptak érte, Bründl Lajosnak a közös lovakon kívül autója is volt, egy-szóval rendezett körülmények közt, viszonylagosan jól éltek — és mégis ők voltak az elsők és azt hiszem, utolsók is, akik a szép Lindauból haza kíváncsotak.

Érdeünk ellenére igyekeztünk őket lebeszélni tervükről, a hazulról jövő rossz hírek alapján. Otthoni házuk megmentésére hivatkozva ragaszkodtak tervükhöz és végre is hajtották 1948 április első felében.

Mielőtt indultak az autóval, lovaikkal és sok értékes holmijukkal együtt — melyeket dús zsákmányul epedve vártak a kommunisták, — mind a négyen kedves, meleg búcsúsorokat írtak emlékkönyvünkbe. A családfő soraiból idézem: „Kívánom Pistám, hogy ideális, nemesen szép elgondolásaidat árva magyar népünk naggyátétele érdekében mielőbb megvalósíthasd, — otthon...”

Bründl Lajos, akiről most tudtam meg, hogy a földművelésügyi minisztériumban titkára volt Battha Pali államtitkárnak, s itt is igen előzékeny volt gazdájához, búcsulátogatáson járt Horthy kormányzónál is.

— Szomorúan engedlek utadra, — mondta Horthy kormányzó, — hiszen, mint már téged és másokat is figyelmeztettem, még mindig olyan a helyzet, hogy aki haza indul, nem tudhatja, nem Szibériában köt-e ki?

Horthy jó híve is bizonytalan érzésekkel készült haza, mégis ment, a többiekkel együtt bizakodással, hogy nem történik baja. Hazafias érzései így nyilatkoztak meg emlékkönyvi soraiban:

„Negyedik esztendeje van távol a magyar a hazájától. A sors mostohasága a jobb jövőt váró magyarok sorait kikezdté, sokan letargiába estek, vagy a nemtörődomség olyan lélekölő hatalmába, hogy elvesznek a jövő magyarság számára.

Kevesen megtartva lelkierejüket, olyan szolgálatot tesznek

úgy sorstársaiknak, mint a jövő Magyarországnak, hogy munkásságuk emlékül megmarad.

Ezen lelkierővel rendelkezők közé tartozol te is, Pista barátom, aki itt a menekülés kenyerét éve nem az egymás marásával foglalkozol, hanem tollal a kezeden erőt adsz a jelenben, s emlékeztet a múltra a jövőben. Kívánom, hogy nemes munkásságod mielőbb valósággá váljon, s úgy a te önzetlen írói tevékenységed, mint Familiád mindig a magyart, a sok sorsüldözött menekült-társat segítő tűjük útján is, összeszőjjétek a testvéri, boldog Nagy-Magyarországot.”

A bájos kis Zsuzsa meleg soraiban nőinkkel együttes munkájára, tanulására és teniszezésére emlékezik, majd így folytatja: „Nem győzők Sári néninek elég hálás lenni azért a sok fáradságért, s szeretetteljes tanításért, amivel engem varni tanított. Bárhová is sodor bennünket a magyar sors, mindig visszaemlékszem Sári nénivel a varrásban eltöltött kedves órákra, Zsuzsival a segédvizsga és szabász-tanfolyam kedves izgalmaira, Pista bácsinak a menekülést megörökítő soraira és Pityura (Zolira) mint a bős swing-táncosra.”

Mert közben fiam a francia őrszolgálatból leszerelt és Lindauban sikerült kedvelt amatőr fényképészségét és tudását egy rendes fotoüzemben hasznosítani, és így számára is fontos volt a beköltözés. Ennek megtörténte után csőstől szakadtak rám magyarmentő feladatok.

## DOMINGOI MAGYAR TRAGÉDIA

Itt most elmondom Mária és Tibor vad-romantikus San Domingo-i históriáját.

A diktátor unokaöccse sokat volt Mária társaságában és beleszeretett. Nem nyugodott bele a visszautasításba és féltékenységekben vadászaton agyonlőtte Horváth Tibort, — persze „véletlenül”. Szegény magyar hadnagyot díszesen eltemették, sajnálkoztak felette, de a diktátor unokaöccsének a haja szála se görbült meg, bár társaságukban mindenki tudta, miféle „véletlen balesetről” van szó.

Azzal elárulta magát, hogy a tragédia után még hevesebben udvarolt, s amikor ellenállással találkozott Máriánál, nemcsak szerelmi, hanem elrablási kísérlettel is súlyosbított életveszélyes üldöztetés következett. A hatóságnál nem talált védelmet.

Mária tudta, hogy azidőben New Yorkban akciózok magyar testvéreink kisegítése érdekében mint az Amerikai Magyar Hang cikkírója és az Irodalmi Kör társelnöke és kétségbeesetten leveleiben hozzám fordult menedékkért: átsegítés révén mentsem

ki veszélyes helyzetéből. A kísérlet Washingtonban nem járt eredménnyel, de Ottawában igen és a kanadai külügyminisztertől kapott utasítás értelmében a domingói konzul átmentette Kanadába Máriát.

Ugyanakkor őszinte sajnálatomra szüleinek az Egyesült Államokba való áthozatala se sikerült, míg kb. háromszáz más magyaré igen. Pedig Ft. Nyika Bélának is volt beutazási engedélye. De Sztalin közbeszólt. Nemcsak az otthon maradt magyarokat irtotta, hanem az elmenekülteket is üldözte. Követelésére a fegyveres alakulatok volt tagjai előtt lezárták az amerikai sorompót és a kitalált „tüdőfolt” címén magyarok egész sorát utasították el a bevándorlástól.

Mindkét akadály leküzdésére széleskörű akciót kellett folytatni, ami nem ment könnyen, hisz — mint aztán McCarthy szenátor kijelentette, — Rooseveltnagy Sztalin-barátsága kétszázöt kommunista párttagot eredményezett a külügyben, State Departmentben. A Szövetség, a Segélyakció, Eckhardt, amerikai magyar vezetők, sajtó és hazafias testületek összefogása tudott csak eredményt elérni. Ezirányú cikkeimért balról éles támadás járt ki, jobbról köszönet.

A Segélybizottságban a vezetők közül Dobozy Artúr és Dr. Hilberth Béla barátaimmal volt szoros — kitüntető emlékiratban is megörökített — és nem eredménytelen együttműködésem. Hilberth, mint az otthoni Hangya Szöv. volt igazgatója, itteni közjegyző nagy jótévedője volt a rászoruló magyaroknak, majd korai elhunytá után passaicai neves ügyvéddé lett Tamás fia játszott jelentős szerepet.

Sikerült elérni, hogy az elutasítottak ügyének felülvizsgálására a Segélybizottság titkáranak, Dobozy Artúrnak vezetésével bizottság menjen át Európába, eredményt is ért el, sajnos azonban az általam összeállított lista hiába kezdődött Ft. Nyika Béla nevével, őt még a bizottság elé jutástól is elütötték. Számukra is a kanadai kivándorlás sikerült, Windsorban látogathattam meg, majd érdemes detroiti lelkész lett, Mária pedig a milanoi Scalabeli s más sikeres szereplés után new-yorki énekművésznő és tanárnőként tett nálunk látogatást. Történetük maga is korrajzos kisregény.

#### A KORMÁNYZÓ UJABB NÜRNBERGI KIHALLGATÁSÁNAK ÉRDEKES RÉSZLETEI

De térjünk vissza német földre 1948-ra.

Indulása előtt úgy Lajos, mint a kormányzónál e napokban szintén járt volt közvetlen főnöke, Battha Pali egybehangzóan elmondták nekem:

A kormányzó úr nürnbergi útja otthon felesleges izgalmmal járt, mert ezúttal rendes villalakást kapott menyével, ifj. Horthy Istvánné Ili grófnővel, rendesen bántak vele és ugyancsak udvariasak voltak hozzá kihallgatása során is a nemzetközi bíróságnál.

Főként Veessenmayer volt budapesti német követ, Hitler teljhatalmú megbízottja, annak magyarországi magatartása, a zsidókkal kapcsolatos viselkedése ügyében hallgatták ki tanúként. Nem minden lelki megrázkódtatás nélkül látta viszont a kormányzó azt a német követet, aki hitleri teljhatalmával még felette is állt.

Különösen emlékezetes volt vele kapcsolatban a budapesti utolsó időszak, a fegyverszüneti tárgyalás bejelentése utáni tárgyalása vele és Szálasival, majd „Hitler vendégeként” történt elszállításánál búcsúja.

Ahogy a kormányzó bizalmasainak elmondotta, nem kívánt bosszút állni az előtte most fogolyként megjelenő egykori követen és tartózkodó volt vallomásaiban, ha az igazat meg is mondta sok kérdésben. Hangoztatta a lemondási irat aláírásának lelki kényszerét.

Hogy lovagias volt és nem igyekezett bosszúálló módon bemártani Veessenmayert, arra bizonyítékként jött később az is, hogy a nemzetközi bíróság csak húsz évi börtönre szóló ítéletet hozott ellene (sőt később megtudtam: három év múltán kiengették), holott kisebb rangúakat is ítélték el súlyosabban, az általa félrevezetett utódkormány tagjait pedig a sztalini bosszúhadjárat során otthon Horthy korábbi miniszterelnökeivel és minisztereivel együtt kivégezték. Ili grófnő elbeszélése szerint érdekes volt számára is a nürnbergi út, de hazaindulásig benne is volt egy kis félelem.

Horthy kihallgatásáról, újabb nürnbergi napjairól a német sajtóban először a Neue Zeitung március első felében, azt hiszem, 9-én megjelent számából kivágott rövid közleményt kaptam. Eszerint Horthy admirális, Magyarország korábbi kormányzója a „Wilhelmstrasse Process” március 4-iki tárgyalásán tanú volt. (Érdekes, hogy nem nürnbergi perről, hanem Wilhelmstrasse-perről beszél.) Miként a keleteurópai államok most kénytelenek magukat alávetni a szovjetnek (azonban a szovjethez való „csatlakozás” kényszeréről szól helytelenül), éppúgy Magyarország azelőtt Hitlernek kellett alávetnie magát.

Horthy még most is úgy érzi, — fűzi hozzá a német lap, — hogy ő Magyarország törvényes kormányzója, miután lemondása egy ceruzával írt papírlapon történt, — Gestapo-tagok géppisztolyának jelenlétében. Horthy vallomásaiban mentette Steenracht von Moyland államtitkárt, akit antinácinak állított be.

Uton, Ravensburgból hazafelé kaptam barátaimtól az egyéni,

majd a sajtótájékoztatót, melyet a lindai kerület magyarjai által rendezett március 15-iki szabadságünnepeken mondott beszédem során megemléktettem, s a 48-as szabadságharc századik évfordulóján összehasonlítottam Kossuth-tal.

Ekkor még kint laktunk falun és súlyos influenzával értem haza pénteken este. A vasárnapi ünnepségen ünnepi beszédem elmondása bizonytalan volt lázas állapotom miatt. Szombaton kijött hozzánk egyik fiatal magyar barátunk, Haáb Lajos, aki többször is volt vendégünk, s most azzal jött, hogy Erzsébet testvére, aki már fél éve Angliában van, számára is lehetővé tette az angliai kivándorlást és ha kikerkezik, megpróbálják ezt a lehetőséget nekünk is megszerezni.

Ezért arra kér, hogy ne menjünk Marokkóba. Nem jók onnan a hírei. Ha Anglia nem sikerülne, inkább Dél-Amerika felé orientálódjunk. De azt hiszi, sikerülni fog.

Erről elmélkedik emlékkönyvi beírásában, annak hangsúlyozásával, ezt látná számunkra a legelőnyösebbnek, s így folytatja beírását:

„Anglia az igazi demokrácia hazája és Pista bátyám itt csak előmozdíthatja írói tevékenységével és nagy gyakorlatával az új Magyarország felépítését. P. bátyám lázasan (38 és fél fokossal) dolgozik holnap Lindauban elmondandó március 15-iki ünnepi beszédén. Beszélgetve a centennáriumról, épp most hallom, hogy e nagy évforduló árnyékában van egy kis személyi évforduló is: u.i. ezelőtt harmincöt évvel mondta el Pista bátyám első nyilvános beszédét. (Szintén márciusi szabadságünnepeken.) ... Ő sem álmodta bizonyára, hogy harmincötödik évfordulói beszédét idegen országban az emigrációs magyarság igen kis számának fogja elmondani ... hiszem és remélem, hogy Pista bátyám 40-ik évfordulója alkalmából Budapesten fogom látni, amidőn ezres tömegek előtt méltatja március 15. jelentőségét.”

Ime, így bíznak 1948-ban német földön magyarok a hazatérésben.

Amikor megemlétem, hogy beszédemben, melyet akkor is megtartok, ha még lázas leszek (meg is tartottam), összehasonlítást teszek a száz év előtti kormányzó, Kossuth Lajos és most élő utóda, Horthy Miklós sorsa, emigrációs helyzete közt, megemlíti vendégem: testvérétől úgy tudja, hogy az angliai magyar emigránsok örömmel hallottak arról, hogy Horthyék letelepedési engedélyt kapnak és remélik, hogy oda is mennek, hisz Horthy, mint tengerész, nagy tisztelője az angol tengerésznépnek. Hozzáfüzöm:

— György angol király pedig tisztelője Horthy admirálisnak, az ontrantói hősnek és nagy szerepe van abban, hogy a szövetségesek ellenálltak a Sztalin-vazallusok kiadatási kéréseinek.\*

Már újra Ravensburgban voltam, amikor megkaptam a Münchenben nemrég megindult első németföldi nyomtatott emigrációs magyar lapot, a „Hungarian”-t, melynek szintén küldtem cikket, s amelynek részéről — hisz a most feltűnt Dr. Lippóczy Miklós szerkesztő (volt honvédelmi minisztériumi fogalmazó) mellett régi kollégáim, barátaim is dolgoztak ott, — szorosabb összeköttetés felvételére is megnyilvánult óhaj, — mondom, ez a lap hosszabb cikket közölt Horthy kihallgatásáról.

„Horthy Miklós nagyjelentőségű vallomása Nürnbergben” két hasábos címmel és fett szöveggel bevezetőül így írt: „Horthy Miklós, Magyarország 1920-1944 közti kormányzóját március 4-én kihallgatásra hívták meg Nürnbergbe, a volt német külügyminiszteri vezető tisztviselők perének tárgyalása során. A 80 éves kormányzót menyje, özvegy Horthy Istvánné kísérte el a törvényszékre.”

Ezután így folytatta:

„A Schwabische Zeitung jelentése szerint Horthy Miklós a tárgyalás folyamán a felvetett kérdésekre kijelentette: 1944. márc. havában Hitler magához rendelte avval az indokkal, hogy a bevetett magyar haderő kivonásáról tárgyaljanak. Hitler a tárgyalás folyamán azonban egy szóval sem említette a magyar hadsereg problémáját, hanem kijelentette, hogy Magyarországot csapataival megszállja. Horthy tiltakozása hatástalan maradt. Hitler felszólította, hogy tartsa meg kormányzói tisztségét. Ezúton alkalma nyílik, olyan miniszterelnök kinevezésére, aki a német kormány előtt is kedves. Ez a megoldás lehetővé tenné a német haderőnek visszavonását Magyarországról területéről. Horthy ez okból maradt helyén és németbarát miniszterelnököt nevezett ki. Így tényleg elérhette a német csapatok kivonását, de a helyzet alapján mégse változott, mert a német csapatokat a Gestapo váltotta fel. Magyarország továbbra is megszállva maradt.

Egyik napon a német ügyvivő, Edmund Veessenmayer és Winkelmann SS-tábornok kereste fel Horthyt — folytatta a német lap, — és kijelentették, miszerint a magyar kormánnyal megkötött egyezmény alapján a magyarországi zsidókat munkák elvégzése céljából Németországba áttelepítik. Horthynak azonban már pontos értesülései voltak az Auschwitz-i KZ táborbani zsidó pusztításokról és a deportálások ellen tiltakozott. Hatalma azonban már nem volt, hogy elszállításukat megakadályozhassa.”

(A beszámoló hiányosságait a történetek ismeretében azonnal megállapíthatom. A vidéki zsidóság elszállítását nem tudta megakadályozni 1944-ben, de akkor, tavasszal viszont még nem voltak értesülései a német munkatáborokban történt kegyetlenségekről. Akkor még ő éppúgy elhihette, hogy a kiszállítandók

más nemzetiségbeli munkásokhoz hasonló feltételekkel dolgoznak a hadigyárakban, mint ahogy elhitte ezt a budapesti zsidóság vezetősége még később is Eichmannak. A kormányzó — állítása szerint — csak augusztusban hallott kegyetlenkedésekről, s azután Hitler haragjának kihívásával is megtagadta, sőt fegyveres erővel meg is akadályozta a budapesti zsidóság deportálását, s hasonlóan viselkedett utóda is, tárgyilagos zsidó vezetők, sőt később az izraeli főügyész megállapítása szerint. Horthy éppen ezzel az ellenállással és részben az angolszász orientációval provokálta ki a német megszállást. Azután így folytatja a magyar lap a német laptárs tudósítását:)

„Később Horthy fiát kelepcebe csalták, letartóztatták és sebesülten, — zsákot fejére húzva — Bécsbe, majd a Mathausen-i KZ-be szállították. Horthy felkereste Veessenmayert, aki közölte vele, hogy fia a nyugati hatalmakkal keresett kapcsolatokat, s emiatt vált szüségessé letartóztatása. Horthy erre kijelentette Veessenmayernek, hogy fegyverszünetért fordul a Szovjet Unióhoz. A fegyverszünet Magyarország részére a háború végét jelentette volna. Veessenmayer erre kijelentette, hogy Horthy ezen túl „Hitler védelme alatt áll”.

(Fentiek is hiányos kivonatát jelentik a kormányzó vallomásának. Az események ismeretében ezt nem nehéz megállapítanom, ha ekkor még nem is derült fény a kulisszák mögött lezajlott minden részletre. Ezeknek felderítésére később kerül sor.

Aztán hallok bizalmasaitól arról, hogy ő is megállapította a közlések hiányos voltát, mikor elébe kerültek ezek a tudósítások. A Hungarian ezután ugyancsak ismerteti a Neue Zeitung előbb közölt rövid tudósítását, még rövidebben, mint ahogy én adtam, majd újra visszatér a sváb lapra, s így ír:)

„A Schwabische Zeitung további híradása szerint Horthy Miklóst a lemondási „okmány” aláírására azzal a fenyegetéssel kényszerítették, hogy fiának élete függ ettől.”

(Ime, a kormányzó is kijelenti azt, amit ifj. Horthy Miklós felesége, Károlyi Consuela grófnő előttem tagadott, illetve, amire ismételtelen állította: nem hiszem, nem hiszem... De nem volt hajlandó megmagyarázni, mit nem hitt? Azt, hogy fia élete se befolyásolta volna elhatározását, vagy azt, hogy egyáltalán valamit is aláírt? Egyesek ugyanis olyan kijelentést is adtak a kormányzó szájába, hogy semmiféle lemondást nem írt alá. Ez, saját kijelentései szerint sem volt helytálló, mert hisz akkor nem lehetne beszélni arról, hogy gépfegyveres kényszer alatt írta alá lemondását.

Azt, mint érdekelt, vitathatja, hogy az alkotmányos formák közt történt-e, ahogy a sváb lap állítja, — hogy csak a parla-

ment előtt mondhat le. Viszont parlamenti részről az alkotmányos formák betartását állítják.)

„Aztán Haáb Lajos, sajnos, a negyvenedik évfordulón nem hallgathatott meg Budapesten. Angliában sem, ahova nem mentünk utána, de Amerikában se, ahova ő nem jött utánam. Pedig Isten megengedte, hogy a lindaui után pontosan harminc évvel: 1978-ban a tölem kocsin órajárásnnyira lévő Ronkonkoma magyar házában az Irodalmi Társaság márciusi ünnepségének szónoka legyek. És 1979 tavaszán lapközlésből sajnálattal értesültem, hogy Haáb Lajos, aki az angliai magyarság vezetői közé került, meghalt.

## TISZTULÁS KINN? FELFORDULÁS BENN

Amíg német lapokban és emigrációs magyar lapokban Horthy és Magyarországot mentő közlések látnak napvilágot, ugyanakkor a centennáris szabadságünneppel kapcsolatosan ott-hon szomorú események játszódnak le. Ezekről az ide eljutó sajtóból szintén most értesülök. Megrendezték a szabadságünnep paródiáját, annak az orosz hatalomnak dicsőítésével, amely a száz évvel ezelőtti szabadságharcot éppúgy letiporta, mint a nemzet nemrég lezajlott küzdelmét. A rabságot szabadságnak nevezték és Kossuth emlegetésénél azt elfelejtették, hogy őt az akkori, cári orosz tette hazavesztett menekültté. És Kossuthnak a kommunista és az orosz veszedelemről mondott, s azóta bevált jóslatait se idézték.

Az „ünneplést” azzal kezdték, hogy a kommunista többségű „országgyűlés” a hódolattól ájuldozva szavazta meg Sztalinnak azt a szerződést, mely csatlósává teszi az általa letiport országot. Eszerint azonnal hadba kell lépnie a magyarnak, ha őt, Sztalint megtámadják. És ezt a szerződést, mely újabb rabláncot tesz az országra, parancsra úgy ünneplik, mint nagy „ajándékot”. A kommunista párt vezérszónoka, Révai József (eredeti nevén Kachana Mózes) természetesen nem mulasztotta el ezúttal sem a „Horthy korszak” gyalázását. Szerinte „Horthyék legnagyobb gátsága” volt a szovjet-ellenes háború.

„Horthyék a magyar nagybirtok és nagytőke hatalmát féltették, — mondta — mert tudták, hogy a szovjet győzelme a magyar nép győzelmét jelenti. A szovjet ellen harcoltak, de a magyar néptől félték...”

Ezt a fából vaskarika-elméletet a kisgazdapárt és a parasztpárt szónokai helyeselték, nem is szólva a kommunista pártba való beolvadásra kész szociáldemokraták szónokáról. Ezt az utóbbi talpnyaló beszédet Marosán, a péksegéd-főtítkár követte el. A „legmerészebb álmukban se remélt nagy jótéteményként” hozsannáztak az újabb rabigának és nem győztek eléggé hálál-

kodni Sztalinnak a „megbocsájtásért”. Annak a Sztalinnak, akitől szerintük a „haladás öröme árad a kislépek életébe”. (Nem gondolták, hogy öt év múltán utódai is megtagadják a dicsőítet. Csoda, hogy egetverő hazugságaik nyomán nem szakadt rájuk a parlament cirádás épülete, mely tanúja volt egykor a most agyongyalázott Horthy dicsőségének. A németországi magyar menekülteket lesújtják ezek a hírek, viszont felvillanyozzák azok, amelyek egy amerikai könyv megjelenéséről szólnak. Ez a könyv, mely volt amerikai budapesti követ tollából jelent meg, sok vád alól felmenti Horthyt és a nemzeti Magyarországot.

A könyv híre futótűzként száguldott végig a németországi magyar emigráció tagjai közt és mint a nemzeti Magyarországot eddig minden vonalon gyalázó baloldali otthoni és nyugati sajtótermékek illetékes cáfolata a helyes megítélés eljöttének reményét keltette. Hisz a könyvet Montgomery volt budapesti USA-követ írta és adta ki angolul, őt pedig sem „nácinak” kikiáltani, sem tárgyilagosságát kétségbe vonni nem lehet.

A könyvről megjelent cikkhez egyideig nem jutok hozzá, de a nyilvánosságra jutott adatokból vezetőségi értekezleten is megállapítottuk, hogy nagyjelentőségűek. A követ igazolja, hogy Horthy és kormányai milyen kényszerhelyzetben voltak Hitler birodalmával szemben és sok mindent megpróbáltak a szovjet veszély leküzdése érdekében angolszász vonalon. A Hungarian című lap február 16-iki számában megjelent, kézről-kézre járó, cikket későbbre ígérték számomra, azonban a könyv nagy jelentőségét már abból is megállapíthattam, hogy a pesti kommunista kormányt éles tiltakozásra készítette.

Elképzelhető, hogy az amerikai könyv milyen örömet keltett az elsőrendű érdekeltekben, Horthyban, akit úgy látszik ez is felbátorított, mert utóbb kezdett nyilvános helyen is szerepelni.

Feltűnést keltett, hogy egy amerikai tábornok leánya Stuttgartban tartott esküvőjére násznagyul Horthy kormányzót kérte fel és érkezésekor uralkodónak kijáró díszes fogadtatásban részesítették. Máskor egy angol diplomata fia nősült az angol zónában és ő is Horthyt kérte fel násznagyul. Erre felhangzik a pesti lapokban a tiltakozás. De amíg tisztulás mutatkozik kinn, felfordulás benn.

Éppen ezekben a márciusi napokban izgatja a nyugati világot a csehországi és az otthoni helyzet kiéleződése az, hogy a kisgazdapárti üldözött, kizárt képviselők kimenekülését követik: a mai rezsimet korábban kiszolgáló, utóbb ellenzékbe szorult Sulyok Dezső dr. az Imrédy-per politikai népügyésze és Pfeiffer Zoltán dr. volt igazságügyi államtitkár, aki az annyi tragédiát okozó népbírói törvényjavaslat elkészítésében is ludas.

Még izgalmasabb a nyugatiak számára a cseh kommunista puccs, az államalkotó Massaryk elnök külügyminiszter fiának,

Jan Massaryknak öngyilkosságba kergetése és az államalapító, a békekonferenciákat félrevezető, Sztalin kegyeibe férkőzött, a magyar Kárpátalját neki átjátszó Benes fogsága.

Horthy mellett az ő és az egész magyar nemzet legnagyobb ellensége, az évezredek hazánk feldarabolásának legnagyobb bűnöse és a lefegyverzett csonka országot is állandóan fenyegető, felfegyverzett kisantant vezére és legfőbb intrikusa, Benes is tapasztalja, hogy a történelem szekerének kereke hol fel, hol le. Benesé fent volt negyedszázadig Trianon után aztán lefordult Hitler akciója következtében, majd a második világháború után újra felkerült, hogy most aztán végleg lekerüljön. (Mert aztán ebből a fogságból a szovjetbarát Benest csak az erőszakra gyannús halál váltja meg később.)

Megtudom egykor, hogy Benes életét még fogsága előtt megkeserítette Montgomerynek hozzá eljuttatott könyve, Horthy sok vonalon történt igazolása és annak közlése, hogy az angolszászokkal történt megállapodás értelmében, ha Churchill terve szerint balkáni partraszállás során alulról elérték volna Magyarország határát, Horthy kormánya megszüntette volna az ellenségeskedést a szovjet megszállás veszélyének elkerülésére.

Sztalin azonban a teheráni és jaltai értekezleten megbuktatta Churchill tervét, s kieroszakolta nála és Rooseveltnél amerikai elnöknel, hogy Magyarországot a szovjet érdekszférájába sorolják, hogy így a Benesékkal közös tervet: az északi és déli szlávok egyesítését elősegíthessék. Azóta annyira felszaporodott Sztalinék ellentéte Amerikával, hogy éppen e napokban éles összeecsapás történt köztük, úgyhogy az orosz képviselő: Sokolovszki tábornok sértődötten elhagyta a berlini ellenőrző tanács ülését.

Ezek a jelenségek Horthyban éppúgy, mint pártkülönbség nélkül a németországi emigrációban reményt keltenek. Fokozzák ezt azok az események is, hogy otthon a kommunisták nemcsak a kisgazdapárt alatt rengették meg a talajt, hanem a szociáldemokrata párt alatt is.

Egyelőre még tartják a „palástos hóhért”, Tildyt és a Nagy Ferenc szökése után szemfényvesztésül a megtépázott kisgazdapártból a miniszterelnöki székbe rakott Dinnyés Lajost. Utóbbi, akit hosszú időn át a parlament humoristájaként ismertünk, sose álmodhatta volna, hogy oda kerül. A kommunistáknak azonban ilyen pojáca kellett céljaikhoz.

E tavaszon a szociáldemokrata párt beolvasztása volt egyik feladatuk, az 1919-es példa alapján. Előbb kiszorították a párt mérsékelt elemeit és képviselői mandátumuktól is megfosztották őket. A párt korábbi vezetője, Peyer Károly elsőnek menekült el a neki is „tűlvörös paradicsomból”, nyugaton más menekült marxista társaival szövetséget alapított és a világhoz intézett

kiáltványában a „szovjet igában szenvedő országok” felszabadítását kérte.

Ezért aztán távollétében kapott is korábbi társaitól tíz évi börtönbüntetést, de ez nem ártott meg neki előbb Európa nyugati részén, majd Amerikában.

Az utóbb a pártból kizárt 37 régi vezető tag névsorát Bán Antal iparügyi miniszter nyitotta meg, Kéthly Anna képviselőházi alelnök, Szeder Ferenc képviselőházi házelnök, Millok Sándor Mauthausen is megjárta képviselő és a villamosművek elnöke folytatta. Közülök aztán több — ha el nem menekült — börtönbe került.

A szociáldemokrata nárt vezetőjévé Szakasits Árpádot választották, akit korábban kiszorítottak a pártból, de Rákosi visszanyomta. Persze, mert vele már előzően megállapodott a szociáldemokrata pártnak a kommunista pártba való beolvasztásában. A mérsékeltek kizárásával tartott pártkongresszus aztán Szakasits irányításával ki is mondta a beolvadást.

Szerepet is kapott, s mivel éppoly kistermetű volt, mint Rákosi és Tildy, méltán egészítette ki a „törpék uralmát”, ahogy a nép nevezte. Ez a Szakasits se gondolta korábban, amikor intelligens kőfaragó segédből a Népszava munkatársa lett, ami nagy emelkedést jelentett, hogy a legmagasabb polcra emelkedik, amíg aztán ő is le nem bukik a börtön mélyére, régi rossz kommunista szokás szerint.

A háború utolsó, tragikus idején néhány ellenzéki pártvezetővel együtt ő is meghívást kapott tájékoztató megbeszélésre Horthy kormányzóhoz és ez úgy elbűvölte, hogy egyik társa leírása szerint ájuldozott a hódolattól és alig mert megszólalni. Hej, akkor Szakasits is rossz viccnek tartotta volna, ha valaki azt mondja, hogy néhány év múltán a hontalanná lett Horthy államfői székébe ültetik őt, a szerény, megszólalni alig merő parlamenti tudósítót.

## IME A NEMZETI MAGYARORSZÁGOT FELMENTŐ AMERIKAI KÖNYV

Igy zajlanak az események otthon és a nagyvilágban. Már türelmetlenül várom a Montgomery-könyvről szóló cikket. Az iránta megnyilvánuló érdeklődésre jellemző, hogy azért nem jut el hozzám hosszú időn át, mert sokáig tart, míg egyik kézről a másikba kerül. Végre megkapom az ekkorra már eléggé elnyűtt „Express Hungarian” oldalt, mely megérdemli, hogy egyes részleteit idézzem.

Az Express Hungarian 1948. február 6-iki száma a Krónika című amerikai lap közlése alapján írja három hasábos nagy címmel:

„Hungary the Unwilling Satellite”  
alcímek:

Montgomery feltűnő megállapításai — A volt budapesti amerikai követ védelmére kel hazánkban a „Magyarország az akaratlan szövetséges” c. könyvében

„Amikor 1933-ban Amerika népe örömmel és bizalommal üdvözölte Franklin D. Rooseveltet az elnöki székben, keveset foglalkozott nemzetközi ügyekkel. A depresszió harmadik esztendejét nyögték és Amerika is a maga bajával törődött, ami szinte katasztrófális volt. Külügyek nem tartoztak az amerikai polgár mindennapi életéhez, mert a társalgás témája a munkanélküliség, pénzhiány és a gazdasági élet többi fázisa volt.

Ebben az esztendőben került hatalomra Németországban Hitler Adolf. Valóságos ellenpólusa Rooseveltnak. Ég és föld választotta el őket és Roosevelt elnök profétai éleslátásával megéreztte, hogy Hitler miatt még nagy baj zudulni a világra.

(Megjegyzésem: Hát még mily fontos lett volna, ha azt is megérzi Roosevelt, hogy az ő későbbi működésével, Sztalin-barátságával ugyancsak óriási bajt zúdít a világra, — s elállt volna ettől. Amiről, — mint később megtudom, — Montgomery is meg volt győződve, de ezt a könyvében nem írhatta meg.)

Amikor Roosevelt a maga kabinetjét megalakította, olyan férfiakat küldött követeiként az európai országokba, akik minden előítéllettől mentesen, tisztára az Egyesült Államok érdekeit tartották szemük előtt. Ilyen ember volt John Fluornoy Montgomery, tipikus amerikai üzletember, mezőgazdász, akit küldetése Budapesten állított az Egyesült Államok követségének élére. Az 1933-ik évtől az 1941-ik év tavaszáig látta el hivatását John F. Montgomery olyan tisztességgel, amilyent a világ az amerikaiaktól elvár.

És ebben a várakozásban nem csalódott sem Amerika népe, sem pedig a másik érintett nemzet, a magyar.

Az a nyolc esztendő, amit Mr. Montgomery töltött Budapesten, a magyar nép igen kritikus időszaka volt. Részben kiheverte a trianoni országcsönkítés gazdasági következményeit és fegyverszünet volt a magyar politikai pártok között. A jogrend megdőlt, és a szegény magyar nép a maga csonkultságában, kopottságában kezdett talpra állni.

Szomszédságában azonban nyugtalanság volt. Németország mind nyitabban szembehelyezkedett a versaillesi békével. Egyenként tette túl magát a területi, katonai, gazdasági rendelkezéseinek és noha négyszer is világkrízist idézett elő, az egykori entente egy új világháborútól való félelmében szabad utat enge-

dett a német törekveseknek. (Hozzáfűzhetem: de nem adta vissza a német gyarmatokat és ezzel keleti terjeszkedésre készítette Hitler.)

Németország szövetségeseket keresett, — folytatja a cikk. Olaszország mellett Magyarország, Bulgária, Törökország és Románia fegyverbarátságát kívánta. Előbb ígéretekkel, azután erőszakkal, majd megszállással. Montgomery könyve tanúsága szerint a magyar nemzet, valamint akkori kormánya és kormánya igyekezett a hitleri követelésekkel szemben taktikázni, noha semmiféle biztatást nem kaptak a szövetségesektől ennek az ellenállásnak a kifejtésére. A magyar kormányzó tisztában volt azalatt a ténnyel, hogy nyílt ellenállást kifejtteni annyit jelentene, mint Dánia, Norvégia, Hollandia és Belgium sorsára jutni. Vajjon ez a megfontolása fedte-e az igazi nemzeti érdeket, a magyar történelem feladata lesz eldönteni.

Nem állt ellent a német túlerejű nyomásnak, hanem húzódozott, vonakodott, ha lehetett szabotált a kényszerterveknek. Elment addig a határig, amíg a maga biztonsága érdekében lehetett. A fejleményekről azonban mindig beszámolt Montgomerynek, aki így abban a szerencsés helyzetben volt, hogy a német titkos tervekről jó előre tudomást szerezhetett. Így pl. olyan adatok birtokába jutott, amelyek a német-orosz háború közelségéről tanúskodtak.

Montgomery budapesti tartózkodása alatt a magyarországi sajtó volt az egyedüli Középeurópában, amely a belföldi és német híreken kívül a semleges szövetséges államok híreit is hozta. A magyar sajtó nagy része ellenállást tanúsított. A megszállás után nem volt magyar sajtószabadság. Ezt a tényt elismerte Elmer Davis is, aki az U.S. Office of War Information igazgatója volt. (Hozzáfűzhetem: és mint ilyen, baloldali törekvéseket is pártolt. Eckhardt munkáját is akadályozta.)

A hadiállapot, amit Bárdossy László magyar miniszterelnök előbb szóbelileg, — majd levélben jelentett be Mr. Montgomery távollétében az amerikai követség vezetőjének, nem volt törvényes (?) és semmiféle gyakorlati hátrány nem származott Amerikára, mert a magyar nép tovább szabotált. (?)

(Hozzáfűzhetem: A törvényesség hiányolása helytelen, ha ugyan nem a fordítás az. A magyar nép a szovjet-ellenes háborút nem szabotálta, csak Amerika felé nem mutatott ellenséges érületet.)

„Közben a magyar államfő — folytatja — és kormánya állandó összeköttetést tartott fenn az angolszász szövetségesekkel és a fegyverszünetről is tárgyaltak, ami akkor lett volna megvalósítható, ha az angolszász szövetséges katonai erők délről elérik a magyar határt. Sajnos, erre nem került sor (megjegyzésem: pedig a Szálasi-kormány is hasonlóan gondolkozott),

mert Sztalin a balkáni és közép-európai hadjáratot a maga céljaira erőszakolta ki Churchilltól és Roosevelttől, így Magyarországot Sztalin katonái egymaguk szállták meg, amelynek hasznát csak a szovjet látta.

A magyar nép szerepléséről és szenvedéséről igen szimpatikus hangon ír Montgomery. Annyi megértést és rokonszenvet tanúsít a magyar nemzet iránt, hogy jóleső meglepetést okoz. 1945-ben megszűnt a háború, az új trianoni rosszabb békét megkötötték, minden országban becikkelyezték. Magyarország bolsevik járom alá került. Óriás ereje lett volna ennek a könyvnek a békeszerződés megkötése előtt, de csak akkor, ha ezeket az adatokat olyan magyar békedelegáció használta volna fel, amely nem a maga belpolitikai propaganda-érdekeivel és az oroszok békekonferencia-utasításaival törődött volna, hanem a magyar nemzet igazságának mindenekfeletti történelmi céljával. (Sajnos, nem utóbbit tette, — fűzhetem hozzá.)

A magyarság pedig zárja szívébe ezt a derék amerikai diplomát, aki ha elkésve is, de mégis feltárta az igazságot Magyarországról a világháború kitöréséig. Szívébe is zárta. Ekkor, 1948 elején még nem sejthettem, hogy évek múltán könyvanyagban tárhatom fel nemcsak a világhíressé vált, igazolásunkra szolgáló amerikai könyv születésének körülményeit, hanem Montgomerynek Eckhardt Tiborral együttes magyarérdékű munkáját is több más vonalon.

Igy írt az amerikai követ könyvéről a Krónika és a Hungarianian, s számunkra igen nagy dolog volt. Hát hogyan keltett volna szenzációt és reménykedést szegény menekült magyarokban, akik mindenfelé élénken tárgyalták, kommentálták az eseményt.

## MENEKÜLTORSUNK ÚJ VÁGANYON

Érdekes idézetek jelentek meg a kisantant magyarellenes, az egész világ ügyének ártó politikájáról. A Magyarország helyzetét, balsorsát tárgyilagosan feltáró amerikai követ kimutatja és élesen elítéli Benesnek azokat a ballépéseit, amelyekkel téves megítélése alapján elősegítette Hitler törekvését. De nem hallgatta el Roosevelt tévedéseit sem.

Megtudom, hogy a Krónikát New York határában, Yonkersen szerkeszti s adja ki Dávid atya, magyar plébános, s a Hungarianian később más részleteket is közölt. Mindezekről élénk vita folyt Ravensburgban is, ahol helyzetem utóbb kicsit változott.

Közben Ravensburgban nemcsak meseszöveggel, hanem finom vászon szövésével is foglalkozom és tanulmányaimban annyira előrehaladok, hogy három szövőgépet is kezelek azonos időben.